

Gheorghe Ivan**Mari-Claudia Ivan**

Drept penal. Partea generală

Conform Codului penal

Ediția 6**- revizuită și adăugită -**

Editura C.H. Beck
București 2024

Cuprins

Abrevieri.....	XI
----------------	----

Capitolul I. Noțiuni introductive	1
--	----------

Secțiunea 1. Dreptul penal ca ramură a dreptului	1
§1. Generalități privind dreptul penal	1
§2. Necesitatea dreptului penal.....	2
§3. Caracterele dreptului penal	2
§4. Scopul și sarcinile dreptului penal	4
§5. Locul dreptului penal în sistemul dreptului	5
Secțiunea a 2-a. Generalități privind știința dreptului penal	6
§1. Dreptul penal ca ramură a științelor juridice	6
§2. Locul științei dreptului penal în sistemul științelor.....	7
Secțiunea a 3-a. Principiile fundamentale ale dreptului penal	7
Secțiunea a 4-a. Raportul juridic de drept penal	10
Secțiunea a 5-a. Izvoarele dreptului penal.....	11

Capitolul II. Legea penală.....	30
--	-----------

Secțiunea 1. Legea penală și conținutul său normativ.....	30
§1. Noțiunea de lege penală și categoriile de legi penale	30
§2. Normele juridice penale.....	33
Secțiunea a 2-a. Interpretarea legii penale.....	37
§1. Necesitatea și formele interpretării	37
§2. Metodele de interpretare	39
§3. Rezultatele și limitele interpretării.....	41
Secțiunea a 3-a. Aplicarea legii penale în timp și spațiu.....	42
§1. Considerații generale	42
§2. Aplicarea legii penale în timp.....	43
§3. Aplicarea legii penale în spațiu.....	61
§4. Extrădarea.....	71

Capitolul III. Infrațiunea	77
---	-----------

Secțiunea 1. Noțiunea de infracțiune.....	77
Secțiunea a 2-a. Trăsăturile esențiale ale infracțiunii	78
§1. Fapta prevăzută de legea penală	78
§2. Fapta săvârșită cu vinovăție.....	80
§3. Fapta nejustificată.....	82
§4. Fapta imputabilă persoanei care a săvârșit-o	82
Secțiunea a 3-a. Conținutul infracțiunii.....	83

Capitolul IV. Formele infracțiunii	95
---	-----------

Secțiunea 1. Fazele de desfășurare a activității infracționale	95
Secțiunea a 2-a. Actele pregătitoare (preparatorii).....	97

Secțiunea a 3-a. Tentativa	98
Secțiunea a 4-a. Infracțiunea fapt consumat.....	105
Secțiunea a 5-a. Infracțiunea fapt epuizat	105
Capitolul V. Pluralitatea de infractori.....	107
Secțiunea 1. Aspecte generale privind pluralitatea de infractori.....	107
Secțiunea a 2-a. Participația penală.....	111
§1. Generalități privind participația penală.....	111
§2. Participația penală proprie (propriu-zisă sau perfectă)	113
2.1. Autoratul.....	114
2.2. Coautoratul	115
2.3. Instigarea	117
2.4. Complicitatea	120
§3. Participația improprie (imperfectă).....	123
§4. Tratamentul penal al participației	124
Capitolul VI. Unitatea și pluralitatea de infracțiuni.....	130
Secțiunea 1. Unitatea de infracțiune.....	130
§1. Unitatea naturală de infracțiune	130
1.1. Infracțiunea simplă.....	131
1.2. Infracțiunea continuă	132
1.3. Infracțiunea deviată	134
§2. Unitatea legală de infracțiune	135
2.1. Infracțiunea continuată	135
2.2. Infracțiunea complexă	143
2.3. Infracțiunea de obicei	147
2.4. Infracțiunea progresivă.....	148
Secțiunea a 2-a. Pluralitatea de infracțiuni.....	149
§1. Concursul de infracțiuni	150
§2. Recidiva.....	160
§3. Pluralitatea intermediară.....	181
§4. Pedepsele complementare, pedepsele accesorii și măsurile de siguranță în caz de pluralitate de infracțiuni	183
Capitolul VII. Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei	188
Secțiunea 1. Aspecte generale.....	188
§1. Caracterul penal și cauzele care fac posibilă înlăturarea acestuia	188
§2. Clasificarea cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei.....	189
Secțiunea a 2-a. Cauzele justificative.....	190
§1. Legitima apărare.....	192
§2. Starea de necesitate.....	197
§3. Exercițarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații	200
§4. Consimțământul persoanei vătămate	204
§5. Corecția domestică	206
§6. Uzul de armă licit	208

§7. Folosirea licită a mijloacelor de constrângere	210
§8. Cauzele justificative speciale.....	211
Secțiunea a 3-a. Cauzele de neimputabilitate	212
§1. Constrângerea fizică	213
§2. Constrângerea morală	214
§3. Excesul neimputabil	215
§4. Minoritatea făptuitorului.....	217
§5. Iresponsabilitatea	218
§6. Intoxicația	221
§7. Eroarea.....	224
§8. Cazul fortuit.....	229
 Capitolul VIII. Răspunderea penală.....	232
Secțiunea 1. Răspunderea penală ca instituție fundamentală	232
Secțiunea a 2-a. Principiile răspunderii penale	233
Secțiunea a 3-a. Cauzele care înlătură răspunderea penală	235
§1. Considerații generale	235
§2. Amnistia	236
§3. Prescripția răspunderii penale.....	238
3.1. Prescripția răspunderii penale în cazul persoanei fizice	238
3.2. Prescripția răspunderii penale în cazul persoanei juridice.....	266
§4. Lipsa plângerii prealabile și retragerea plângerii prealabile	266
§5. Împăcarea	272
§6. Încheierea unui acord de mediere	275
 Capitolul IX. Sancțiunile de drept penal	279
Secțiunea 1. Sancțiunile de drept penal și caracterul lor	279
Secțiunea a 2-a. Principii ale sancțiunilor de drept penal.....	280
Secțiunea a 3-a. Pedepsele	282
§1. Aspecte generale.....	282
§2. Scopul și funcțiile pedepsei	284
§3. Categoriile de pedepse.....	286
§4. Cadrul pedepselor în dreptul penal român.....	287
§5. Pedepsele principale aplicabile persoanei fizice.....	288
5.1. Pedepsa detențiunii pe viață.....	288
5.2. Pedepsa închisorii	290
5.3. Amendă.....	291
§6. Pedepsele complementare aplicabile persoanei fizice	300
6.1. Interzicerea exercitării unor drepturi	300
6.2. Degradarea militară	304
6.3. Publicarea hotărârii definitive de condamnare	304
§7. Pedepsa accesorie aplicabilă persoanei fizice	306
 Capitolul X. Individualizarea pedepselor	314
Secțiunea 1. Aspecte generale.....	314

§1. Noțiunea și cadrul legal	314
§2. Forme și modalități de individualizare	314
Secțiunea a 2-a. Individualizarea judiciară a pedepselor.....	316
§1. Criteriile legale de individualizare.....	316
§2. Cauzele modificatoare de pedeapsă.....	332
2.1. Circumstanțele.....	335
2.2. Circumstanțele atenuante.....	336
2.2.1. Circumstanțele atenuante legale.....	336
2.2.2. Circumstanțele atenuante judiciare	341
2.2.3. Efectele circumstanțelor atenuante.....	342
2.3. Circumstanțele agravante	347
2.3.1. Circumstanțele agravante legale.....	347
2.3.2. Efectele circumstanțelor agravante asupra pedepselor principale în cazul persoanei fizice	352
2.4. Concursul între cauzele modificatoare de pedeapsă.....	353
Secțiunea a 3-a. Individualizarea judiciară a executării pedepselor.....	356
§1. Aspecte generale.....	356
§2. Renunțarea la aplicarea pedepsei.....	357
§3. Amânarea aplicării pedepsei.....	359
§4. Suspendarea executării pedepsei sub supraveghere.....	366
Secțiunea a 4-a. Individualizarea administrativă a pedepselor.....	377
§1. Calculul duratei pedepselor	377
§2. Liberarea condiționată.....	379
Capitolul XI. Măsurile de siguranță	387
Secțiunea 1. Aspecte generale.....	387
Secțiunea a 2-a. Măsurile de siguranță în actualul Cod penal.....	388
Secțiunea a 3-a. Măsurile de siguranță în special.....	390
§1. Obligarea la tratament medical.....	390
§2. Internarea medicală.....	390
§3. Interzicerea ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii.....	391
§4. Confiscarea specială	393
§5. Confiscarea extinsă.....	396
Capitolul XII. Răspunderea penală a minorilor	403
Secțiunea 1. Considerații generale	403
Secțiunea a 2-a. Măsurile educative neprivative de libertate	410
§1. Stagiul de formare civică.....	410
§2. Supravegherea	410
§3. Consemnarea la sfârșit de săptămână	410
§4. Asistarea zilnică.....	411
§5. Obligații ce pot fi impuse minorului.....	411
§6. Modificarea sau încetarea obligațiilor	411
§7. Prolungirea sau înlocuirea măsurilor educative neprivative de libertate.....	412

Secțiunea a 3-a. Măsurile educative privative de libertate	412
§1. Internarea într-un centru educativ	412
§2. Internarea într-un centru de detenție	414
§3. Schimbarea regimului de executare	415
§4. Calculul duratei măsurilor educative	415
Secțiunea a 4-a. Reguli comune	415
Capitolul XIII. Răspunderea penală a persoanei juridice	420
Secțiunea 1. Considerații generale	420
Secțiunea a 2-a. Pedepsa principală aplicabilă persoanei juridice. Amenda	424
Secțiunea a 3-a. Pedepsele complementare aplicabile persoanei juridice	427
§1. Aplicarea și executarea pedepselor complementare în cazul persoanei juridice	427
§2. Dizolvarea persoanei juridice	428
§3. Suspendarea activității persoanei juridice	429
§4. Închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice	430
§5. Interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice	430
§6. Plasarea sub supraveghere judiciară	430
§7. Afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare	431
Secțiunea a 4-a. Reguli comune	432
Capitolul XIV. Cauzele care înlătură sau modifică executarea pedepsei	435
Secțiunea 1. Considerații generale	435
Secțiunea a 2-a. Grațierea	435
Secțiunea a 3-a. Prescripția executării pedepsei	441
§1. Prescripția executării pedepsei în cazul persoanei fizice	441
§2. Prescripția executării pedepsei în cazul persoanei juridice	445
Capitolul XV. Cauzele care înlătură consecințele condamnării	446
Secțiunea 1. Considerații generale privind reabilitarea	446
Secțiunea a 2-a. Reabilitarea de drept a persoanei fizice	447
Secțiunea a 3-a. Reabilitarea de drept a persoanei juridice	448
Secțiunea a 4-a. Reabilitarea judecătorească a persoanei fizice	448
Secțiunea a 5-a. Reguli comune	451
Bibliografie	457

Capitolul I Noțiuni introductive

Secțiunea 1. Dreptul penal ca ramură a dreptului

§1. Generalități privind dreptul penal

1. Dreptul penal ca ramură a dreptului, precum și ca știință. Expresia „drept penal” este folosită pentru a denumi atât *dreptul penal* ca una dintre *ramurile* sistemului de drept¹, cât și *știința dreptului penal* ca una dintre *disciplinele* științelor juridice care studiază respectiva ramură a dreptului.

Cele două accepțiuni (sus-expuse) desemnate prin aceeași sintagmă nu sunt identice și deci nu trebuie să fie confundate. *Prima* se raportează la ansamblul normelor și instituțiilor dreptului în vigoare la un moment dat și într-o anumită societate (*dreptul pozitiv*). *A doua* cuprinde concepțiile, ideile, teoriile privitoare la dreptul penal ca ramură a dreptului, adică „doctrina” dreptului penal.

2. Definiția dreptului penal ca ramură a dreptului. Ca ramură a sistemului dreptului, dreptul penal reprezintă *subsistemul* normelor juridice care reglementează relațiile de prevenție și de apărare socială prin interzicerea ca infracțiuni, sub sancțiuni specifice, denumite sancțiuni de drept penal, a acțiunilor sau inacțiunilor periculoase pentru valorile sociale, în scopul prevenției și mai ales al apărării acestor valori², fie prin prevenirea infracțiunilor, fie prin aplicarea sancțiunilor persoanelor care le săvârșesc³.

Rezultă din definiția sus-relevantă că dreptul penal întrunește toate trăsăturile caracteristice unei ramuri a dreptului: un obiect de reglementare propriu, un procedeu *sui generis* de reglementare juridică, un scop specific și un mod original de realizare a acestui scop⁴.

¹ *Sistemul dreptului* poate fi definit ca fiind ansamblul normelor juridice care au ca scop reglementarea tuturor relațiilor sociale [Gh. Ivan, *Sistemul dreptului și subsistemul securității naționale*, în Pro Lege nr. 1/2017, p. 46 (<http://revistaprolege.ro/revista-pro-lege-nr-12017/>)].

² Pentru realizarea aceluiași scop militează și criminologia, existând între aceasta și dreptul penal o legătură indestructibilă (a se vedea, pe larg, Gh. Ivan, *Criminologie. O abordare pragmatică*, Ed. C.H. Beck, București, 2023, p. 6).

³ C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1997, p. 2 și urm.

⁴ Gh. Ivan, *Drept penal. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 1; Gh. Ivan, M.-C. Ivan, *Drept penal. Partea generală conform actualului Cod penal*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 1; Gh. Ivan, M.-C. Ivan, *Drept penal. Partea generală conform actualului Cod penal*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 1; Gh. Ivan, M.-C. Ivan, *Drept penal. Partea generală conform actualului Cod penal*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 1; Gh. Ivan, M.-C. Ivan, *Drept penal. Partea generală conform Codului penal*, ed. a 5-a, Ed. C.H. Beck, București, 2023, p. 1.

3. Obiectul de reglementare a dreptului penal. Obiectul de reglementare a dreptului penal este format de o categorie aparte de relații sociale, pe care le numim *relații de prevenție și de apărare socială*. Aceste relații pot fi de *conformare* (care apar în momentul intrării în vigoare a normei penale) sau de *conflict* (care apar în momentul săvârșirii infracțiunii). În cazul relațiilor de conformare, destinatarii normelor penale trebuie să se conformeze acestora, iar în acela al relațiilor de conflict, infractorii (adică cei care au săvârșit infracțiuni) trebuie să se supună aplicării normelor penale, în sensul tragerii lor la răspundere penală.

Prin reglementare, relațiile de prevenție și de apărare socială, care sunt preexistente acesteia, devin *raporturi juridice de drept penal*.

4. Specificul reglementării juridico-penale. Definiția dreptului penal se referă și la specificul reglementării relațiilor sociale prin normele dreptului penal. Această reglementare se face prin prevederea, în normele de incriminare, *pe de o parte*, a faptelor interzise ca infracțiuni, iar, *pe de altă parte*, a sancțiunilor ce urmează să se aplice în cazul săvârșirii celor dintâi. Preceptul sau regula de conduită nu rezultă explicit din această reglementare, ci se deduce implicit din interzicerea, sub sancțiune penală, a faptei incriminate¹. Marea majoritate a normelor dreptului penal sunt *prohibitive*, prevăzând o obligație de a nu face, de a se abține de la comiterea faptei interzise; celelalte sunt norme *onerative*, prevăzând o obligație de a face, adică de a săvârși fapta implicit ordonată prin incriminarea omiterii ei.

§2. Necesitatea dreptului penal

5. Argumente. În general, se invocă pentru a demonstra necesitatea dreptului penal următoarele argumente: (i) necesitatea prevenției și apărării valorilor sociale; (ii) existența fenomenului infracțional și necesitatea combaterii acestuia; (iii) necesitatea reglementării juridice a acțiunilor de prevenție și de apărare a valorilor sociale.

§3. Caracterele dreptului penal

6. Caracterul autonom. Dreptul penal are un caracter autonom în raport cu celelalte ramuri ale dreptului. Acest caracter decurge din faptul că dreptul penal: a) are un obiect propriu de reglementare și un obiect specific al ocrotirii juridice: relațiile de prevenție și de apărare socială și, respectiv, valorile necesare existenței societății; b) în vederea prevenției și a apărării valorilor sociale, creează un sistem propriu de precepte sau reguli de conduită implicite (îndatorirea de a se abține de la săvârșirea faptelor periculoase pentru aceste valori sau de a efectua anumite activități necesare pentru apărarea lor) și de sancțiuni specifice lui (pedepse, măsuri educative, măsuri de siguranță).

¹ Regula de prohibiție este cel mai adesea implicită. Legea spune de exemplu: „Furtul se pedepsește cu 3 ani închisoare și cu 45.000 euro amendă” [art. 311-3 C.pen. francez (<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>)]. Ea nu spune: „Este interzis să se fure”; aceasta se înțelege de la sine (C. Lambois, Droit pénal général, Hachette, Paris, 1994, p. 12).

7. Caracterul de drept public. Prin caracterul poruncitor al raporturilor juridice pe care le creează ca urmare a reglementărilor relațiilor de prevenție și de apărare socială, dreptul penal aparține dreptului public, alături de alte ramuri ale dreptului care reglementează relații sociale de putere, în care una dintre părți este statul ca reprezentant al societății, al puterii publice.

Reglementând relațiile de prevenție și de apărare socială, dreptul penal creează raporturi juridice între stat (ca reprezentant al societății și ca titular al funcțiilor de prevenție și de apărare socială), *pe de o parte*, și persoanele fizice sau juridice (ca destinatari), *pe de altă parte*.

8. Caracterul unitar al dreptului penal. Deși sunt cuprinse nu numai în Codul penal, ci și în numeroase legi speciale penale sau chiar nepenale, normele dreptului penal constituie, în cadrul sistemului dreptului, un adevărat subsistem, a cărui *unitate* este asigurată de *principiile* care le guvernează. *Normele cu caracter de principii* sunt prevăzute în genere în Codul penal, însă ele sunt incidente în raport cu toate normele de drept penal, indiferent care ar fi sediul acestora, asigurând astfel unitatea lor.

Dreptul penal având o structură sistemică, unitatea sa nu numai că nu exclude, dar chiar presupune o anumită structurare a normelor pe care le conține. Una dintre acestea este gruparea normelor de drept penal în *partea generală* și *partea specială* a dreptului penal, grupare determinată de specificul conținutului normativ și de întinderea domeniului de aplicare a normelor sale, partea generală cuprinzând normele generale, cu caracter de principii, care se aplică în raport cu toate relațiile de prevenție și de apărare socială, iar partea specială, normele cu caracter special, incidente numai în raport cu relațiile privind anumite infracțiuni.

O altă sistematizare rezultă din împărțirea dreptului penal în *drept penal general* (comun, ordinar) și *drept penal special*. Prin drept penal *general* se înțelege acea parte a dreptului penal (a legislației penale) ce cuprinde totalitatea normelor penale, fie generale, fie speciale, care se aplică tuturor persoanelor și faptelor și care reglementează relațiile de prevenție și de apărare socială obișnuite sau comune în viața socială. Spre deosebire de acesta, dreptul penal zis *special* cuprinde totalitatea normelor penale derogatorii de la dreptul comun, care reglementează anumite relații de prevenție și de apărare socială, cu privire la anumite categorii de persoane (militari, funcționari etc.), la anumite domenii de activitate (sanitar, fiscal, silvic, rutier, vamal etc.) sau la anumite situații excepționale, cum ar fi starea de asediu sau de urgență declarată ca urmare a unor situații excepționale – război, revoluție, calamitate etc. (așa-numitul *drept penal excepțional*).

Nu este afectată unitatea dreptului penal nici de existența așa-numitului *drept penal internațional*, denumire dată acelei părți a dreptului penal care cuprinde normele ce reglementează aplicarea legii penale în raport cu teritoriul din punct de vedere internațional sau normele penale ce stabilesc competența statului de a pedepsi și infracțiunile săvârșite în afara teritoriului său, de către propriii lui cetățeni pe teritoriul altor state ori săvârșite în străinătate împotriva statului sau a cetățenilor săi. În fine, într-o accepțiune mai largă, dreptul penal internațional este definit ca totalitatea normelor de drept penal intern prin care se reglementează asistența juridică penală internațională în lupta comună împotriva criminalității, intrând, așadar, atât normele menționate

anterior care se regăsesc în Partea generală a Codului penal, cât și normele din legea specială care reglementează cooperarea judiciară internațională în materie penală.

Pe de altă parte, nu trebuie să se ignore deosebirea dintre așa-numitul *drept penal internațional* și *dreptul internațional penal*, care este considerat o ramură a dreptului internațional public, fiind definit ca „ansamblul regulilor juridice (cutumiere sau convenționale), stabilite sau acceptate în relațiile dintre state, referitor la represiunea infracțiunilor comise prin violarea dreptului internațional public”¹. Este vorba deci de norme de drept internațional public care prevăd reprimarea unor fapte care pun în pericol pacea și securitatea internațională sau aduc atingere intereselor comune ale tuturor statelor. Intră în această categorie normele privitoare la așa-numitele infracțiuni de drept internațional (*delicta juris gentium*), cum sunt pirateria, împiedicarea exploataării aeronavei sau a navei, traficul de stupefiante, falsificarea de monede sau de alte valori, distrugerea de cabluri submarine etc. În virtutea acestor norme, fiecare stat parte la convenție își ia angajamentul de a le transpune în dreptul intern; în acest mod s-a ajuns, de pildă, la incriminarea pirateriei (art. 235 C.pen.).

§4. Scopul și sarcinile dreptului penal

9. Dreptul penal și politica penală. Un rol important în combaterea criminalității îl are politica penală, precum și importanța raporturilor acesteia cu dreptul penal. Succesul combaterii criminalității presupune o legătură organică, indisolubilă între politica penală și dreptul penal, acesta din urmă fiind principalul instrument de realizare a celei dintâi.

10. Conceptul de politică penală. Într-o accepțiune general admisă, căreia i-a dat expresie, încă de la începutul secolului trecut, un mare penalist german², politica penală este definită ca ansamblul de măsuri și mijloace de prevenire și combatere a fenomenului infracțional, precum și ansamblul principiilor de elaborare și aplicare a acestor mijloace și măsuri, adoptate la un moment dat, într-o anumită țară³.

11. Scopul dreptului penal. Acesta este determinat de politica penală și constă în prevenția și în apărarea împotriva infracțiunilor a valorilor sociale proprii societății în care funcționează⁴. Ținând seama că România este membră a Uniunii Europene,

¹ Gr. Geamănu, *Dreptul internațional penal și infracțiunile internaționale*, Ed. Academiei, București, 1977, p. 25.

² A. Feuerbach, Lehrbuch, 1803. În opinia unor autori români, politica penală reprezintă disciplina care studiază căile și metodele luptei împotriva criminalității, în raport cu cauzele fenomenului criminal și cu condițiile social-politice în care se desfășoară activitățile infracționale, aparținând deci atât științei criminale, cât și științei politice (G. Antoniu, C. Bulai, *Dicționar de drept penal și procedură penală*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 705). În același sens, a se vedea (<https://legeaz.net/dictionar-juridic/politica-penala>).

³ Relevăm, de pildă, Strategia națională împotriva criminalității organizate 2021-2024, aprobată prin H.G. nr. 930/2021 (M.Of. nr. 898 din 20 septembrie 2021).

⁴ În dreptul penal român, acest scop era explicit prevăzut în dispoziția din art. 1 *C.pen. român din 1969* (actualmente abrogat) care prevedea că „legea penală apără, împotriva infracțiunilor, România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept”. *Actualul*

dreptul penal român trebuie să apere și valorile promovate de această uniune (de pildă, interesele financiare ale Uniunii Europene), pe lângă cele naționale¹.

12. Sarcinile (funcțiile) dreptului penal. În realizarea scopului său, dreptul penal este chemat să îndeplinească anumite sarcini sau funcții, în calitate de instrument al politicii penale. În esență, aceste funcții sunt: a) prevenirea săvârșirii infracțiunilor prin incriminarea faptelor periculoase pentru societate și prin stabilirea sancțiunilor adecvate în cazul săvârșirii lor; b) combaterea fenomenului infracțional prin tragerea la răspundere penală a infractorilor și prin aplicarea sancțiunilor de drept penal; c) asigurarea cadrului legal de prevenire și de realizare a combaterii infracțiunilor desfășurate de către organele de stat competente; d) impunerea desfășurării relațiilor sociale în conformitate cu ordinea de drept penal impusă.

§5. Locul dreptului penal în sistemul dreptului

13. Autonomia dreptului penal în cadrul sistemului de drept și legăturile sale cu celelalte ramuri ale dreptului. Așa cum s-a arătat, dreptul penal este o ramură de sine stătătoare a sistemului dreptului. Acest caracter autonom al dreptului penal nu exclude însă existența unor legături intime, necesare, organice cu toate celelalte ramuri ale sistemului de drept.

Se știe, totodată, că relațiile sociale, oricare ar fi acestea, nu se creează în abstract, ci numai în jurul și datorită valorilor sociale. Reglementând relațiile de prevenție și de apărare a valorilor sociale, dreptul penal are legături cu toate celelalte ramuri ale sistemului de drept, care reglementează relațiile sociale create în jurul și datorită aceluiași valori sociale.

Semnificative sunt, în înțelesul menționat mai sus, legăturile dreptului penal cu *dreptul constituțional*. După cum se știe, dreptul constituțional stabilește, prin normele sale, care sunt valorile sociale a căror apărare este garantată prin Constituție, dar realizată în fapt prin normele dreptului penal. Prin urmare, reglementarea juridico-penală pornește de la normele constituționale atunci când incriminează și sancționează faptele care vatămă ori pun în pericol statul român, drepturile fundamentale ale omului, principiile de organizare și funcționare a statului de drept, proprietatea sub toate formele acesteia etc.

14. Dreptul penal și dreptul procesual penal. În cadrul sistemului de drept, dreptul penal are cele mai strânse și indisolubile legături cu dreptul procesual penal, cele două ramuri neputând exista una fără cealaltă. Dreptul penal n-ar putea realiza

Cod penal român (Legea nr. 286/2009) – în prezent în vigoare – nu a preluat această dispoziție, considerând că sarcina definirii scopului dreptului penal aparține doctrinei. În art. 2 din *Codul penal al Republicii Moldova* se prevede că: „legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”; „legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni”.

¹ În același sens, A. Boroș, *Drept penal. Partea generală*. Conform Noului Cod penal, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 4.

apărarea valorilor sociale dacă n-ar exista dreptul procesual penal care să reglementeze activitatea de urmărire, judecare și sancționare a celor care săvârșesc infracțiuni. La rândul său, dreptul procesual penal ar fi lipsit de obiect fără dreptul penal, fiindcă raporturile de drept procesual penal se nasc și pot exista numai pe baza raporturilor juridice de drept penal.

15. Dreptul penal și dreptul execuțional penal. Dreptul penal are legături strânse și cu dreptul executării sancțiunilor de drept penal. Această ramură a dreptului cuprinde normele juridice care reglementează relațiile sociale ce iau naștere în procesul executării sancțiunilor de drept penal între organele de stat specializate, însărcinate cu executarea acestor sancțiuni (aplicate de către instanțele judecătorești), și persoanele condamnate. Raporturile juridice de drept execuțional penal derivă din raporturile de drept penal și din cele de drept procesual penal, aflându-se în legături de interdependență cu acestea.

16. Legăturile cu alte ramuri ale dreptului. Reglementând relații sociale privitoare la aceleași valori sociale, dreptul penal are legături necesare cu fiecare dintre ramurile dreptului. Astfel, incriminând și sancționând penal faptele contra patrimoniului, dreptul penal are în vedere relațiile de ordin patrimonial, așa cum sunt acestea reglementate prin normele și instituțiile dreptului civil, iar răspunderea civilă, care are ca temei o faptă prevăzută de legea penală, este reglementată de legea civilă. Tot astfel, incriminând și sancționând faptele de bigamie, abandon de familie, rele tratamente aplicate minorilor etc., dreptul penal are în vedere reglementările din Codul civil privitoare la relațiile de familie.

La fel sunt raporturile dreptului penal și cu celelalte ramuri ale dreptului.

Secțiunea a 2-a. Generalități privind știința dreptului penal

§1. Dreptul penal ca ramură a științelor juridice

17. Noțiunea de știință a dreptului penal. Spre deosebire de dreptul penal, care este o ramură a dreptului, știința dreptului penal este o disciplină a științelor juridico-penale, ce cuprinde concepțiile, teoriile, ideile, principiile destinate să explice și să fundamenteze necesitatea, scopul și sarcinile dreptului penal, precum și să stabilească mijloacele juridice eficiente de prevenire și combatere a fenomenului infracțional cu ajutorul dreptului penal.

18. Sistematizări în știința dreptului penal. În raport cu particularitățile obiectului său, știința dreptului penal poate fi divizată în trei părți: partea introductivă sau preliminară, partea generală și partea specială.

Partea introductivă are ca obiect dreptul penal privit în ansamblu, ca ramură a dreptului. În această parte a sa, știința dreptului penal studiază aspectele cele mai generale ale obiectului său: caracterele dreptului penal, scopul și funcțiile acestuia, principiile și izvoarele dreptului penal, raportul juridic de drept penal ca tip de raport juridic, legea penală și interpretarea acesteia, principiile de aplicare a legii penale în raport cu spațiul și timpul etc. Numai după clarificarea acestor aspecte este posibilă

tratarea propriu-zisă a instituțiilor fundamentale ale dreptului penal: infracțiunea, răspunderea penală și sancțiunile de drept penal¹.

Partea generală are ca obiect de studiu normele penale generale, adică reglementările privitoare la instituțiile fundamentale ale dreptului penal: infracțiunea, răspunderea penală și sancțiunile de drept penal.

Partea specială are ca obiect de studiu normele de incriminare, adică reglementările privitoare la condițiile legale în care diferitele acte de conduită, considerate individual, sunt incriminate și constituie infracțiuni, sancțiunile pe care legea le prevede pentru fiecare infracțiune în parte, precum și condițiile speciale în care are loc tragerea la răspundere penală pentru săvârșirea acesteia.

§2. Locul științei dreptului penal în sistemul științelor

19. Știința dreptului penal ca ramură a științelor juridice. Prin obiectul, metodologia și finalitatea sa, știința dreptului penal aparține științelor juridice, care au ca obiect de studiu diferitele ramuri ale dreptului sau chiar dreptul în genere, cum este cazul teoriei generale a dreptului sau al filozofiei dreptului. Sub acest aspect, ea are legături cu celelalte discipline ale științelor juridice, folosind uneori principii și noțiuni elaborate de către teoria generală a dreptului. Cele mai strânse legături le are însă dreptul penal cu științele juridico-penale, și anume cu știința dreptului procesual penal și cu știința dreptului execuțional penal, disciplinele având ca obiect ramurile de drept corespunzătoare.

Secțiunea a 3-a. Principiile fundamentale ale dreptului penal

20. Noțiunea de principii fundamentale ale dreptului penal. În ramura dreptului penal, *principiile fundamentale* sunt *idei* directoare care călăuzesc elaborarea și realizarea normelor de drept penal, fiind deci prezente în întreaga reglementare juridico-penală.

21. Principiul legalității. În domeniul dreptului penal, principiul *legalității* exprimă regula potrivit căreia întreaga activitate de prevenție și de apărare socială împotriva criminalității trebuie să se desfășoare pe baza legii și în strictă conformitate cu aceasta.

Principiul legalității în materie penală se materializează în regulile *nullum crimen sine lege* (nu există infracțiune fără lege) – *legalitatea incriminării* – și *nulla poena sine lege* (nu există pedeapsă fără lege) – *legalitatea sancțiunilor de drept penal*. În virtutea acestor reguli, o faptă, oricât de periculoasă ar fi, nu poate fi sancționată dacă nu este prevăzută ca atare de lege, iar o constrângere aplicată unei persoane nu constituie o sancțiune legală, ci o manifestare de voință arbitrară, dacă nu este prevăzută de lege.

¹ G. Antoniu, *Partea introductivă a dreptului penal. Concept. Istoric. Reflecții* (III), în RDPen nr. 3/2010, p. 10. A se vedea, pe larg, G. Antoniu, *Tratat de drept penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 210-253.

Deși legea penală ar trebui să definească într-un singur text atât legalitatea incriminării, cât și legalitatea sancțiunilor de drept penal, în actualul Cod penal român (Legea nr. 286/2009¹) aceste *laturi* ale principiului legalității sunt prevăzute în texte distincte (art. 1 definește legalitatea incriminării, iar în art. 2 este consacrat principiul legalității sancțiunilor de drept penal, adică legalitatea pedepselor, a măsurilor educative și a măsurilor de siguranță)².

¹ M.Of. nr. 510 din 24 iulie 2009. Actualul Cod penal a intrat în vigoare la 1 februarie 2014, potrivit art. 246 din Legea nr. 187/2012 pentru punerea în aplicarea a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (M.Of. nr. 757 din 12 noiembrie 2012). Înainte de a intra în vigoare, actualul Cod penal a suferit unele modificări prin Legea nr. 27/2012 (M.Of. nr. 180 din 20 martie 2012), prin Legea nr. 63/2012 (M.Of. nr. 258 din 19 aprilie 2012) și prin Legea nr. 187/2012. Însă, și după intrarea în vigoare, actualul Cod penal a suferit modificări prin Legea nr. 159/2014 (M.Of. nr. 887 din 5 decembrie 2014), prin O.U.G. nr. 18/2016 (M.Of. nr. 389 din 23 mai 2016), prin Legea nr. 151/2016 (M.Of. nr. 545 din 20 iulie 2016), prin O.U.G. nr. 13/2017 (M.Of. nr. 92 din 1 februarie 2017, în prezent abrogată), prin O.U.G. nr. 14/2017 (M.Of. nr. 101 din 5 februarie 2017) [cu privire la critica adoptării O.U.G. nr. 13/2017, a se vedea *Gh. Ivan*, Noile modificări ale Codului penal și Codului de procedură penală, în *Pro Lege* nr. 1/2017, p. 312-327 (<http://revistaprolege.ro/revista-pro-lege-nr-12017/>)], prin Legea nr. 193/2017 (M.Of. nr. 598 din 25 iulie 2017), prin Legea nr. 49/2018 (M.Of. nr. 194 din 2 martie 2018, în prezent abrogată), prin O.U.G. nr. 28/2020 (M.Of. nr. 228 din 20 martie 2020), prin Legea nr. 217/2020 (M.Of. nr. 1012 din 30 octombrie 2020), prin Legea nr. 228/2020 (M.Of. nr. 1019 din 2 noiembrie 2020), prin Legea nr. 233/2020 (M.Of. nr. 1036 din 5 noiembrie 2020), prin Legea nr. 274/2020 (M.Of. nr. 1144 din 26 noiembrie 2020), prin Legea nr. 219/2021 (M.Of. nr. 739 din 28 iulie 2021), prin Legea nr. 146/2021 (M.Of. nr. 515 din 18 mai 2021), prin Legea nr. 186/2021 (M.Of. nr. 657 din 2 iulie 2021), prin Legea nr. 207/2021 (M.Of. nr. 720 din 22 iulie 2021), prin Legea nr. 8/2022 (M.Of. nr. 20 din 6 ianuarie 2022), prin O.U.G. nr. 71/2022 (M.Of. nr. 531 din 30 mai 2022), prin Legea nr. 170/2022 (M.Of. nr. 548 din 6 iunie 2022), prin Legea nr. 171/2023 (M.Of. nr. 532 din 15 iunie 2023), prin Legea nr. 200/2023 (M.Of. nr. 616 din 6 iulie 2023), prin Legea nr. 213/2023 (M.Of. nr. 629 din 10 iulie 2023), prin Legea nr. 214/2023 (M.Of. nr. 634 din 11 iulie 2023), prin Legea nr. 217/2023 (M.Of. nr. 634 din 11 iulie 2023), prin Legea nr. 248/2023 (M.Of. nr. 673 din 21 iulie 2023), prin Legea nr. 258/2023 (M.Of. nr. 871 din 28 septembrie 2023), prin Legea nr. 291/2023 (M.Of. nr. 968 din 25 octombrie 2023), prin Legea nr. 314/2023 (M.Of. nr. 1013 din 7 noiembrie 2023), prin Legea nr. 323/2023 (M.Of. nr. 1020 din 8 noiembrie 2023), prin Legea nr. 401/2023 (M.Of. nr. 1132 din 14 decembrie 2023), prin Legea nr. 424/2023 (M.Of. nr. 1194 din 29 decembrie 2023), prin Legea nr. 430/2023 (M.Of. nr. 1 din 3 ianuarie 2024), prin Legea nr. 58/2024 (M.Of. nr. 243 din 21 martie 2024), prin Legea nr. 172/2024 (M.Of. nr. 510 din 31 mai 2024) și prin Legea nr. 202/2024 (M.Of. nr. 607 din 28 iunie 2024). Deopotrivă, unele dispoziții ale actualului Cod penal au fost declarate neconstituționale sau li s-a recunoscut constituționalitatea numai dacă respectă anumite condiții impuse de către Curtea Constituțională a României.

² Această soluție de reglementare a fost socotită discutabilă în doctrina penală, deoarece, în ansamblul său, autonomizează principiul legalității incriminării, separând acest principiu printr-un text distinct de acela al legalității pedepsei ca și când cele două principii ar putea avea, sub aspectul legalității, tratamente diferite [*G. Antoniu*, Legalitatea incriminării (Principii generale), în *G. Antoniu* (coord.), *C. Bulai*, *C. Duvac*, *I. Griga*, *Gh. Ivan*, *C. Mitrache*, *I. Molnar*, *I. Pascu*, *V. Pașca*, *O. Predescu*, Explicații preliminare ale noului Cod penal, Vol. I. Articolele 1-52, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 20 și în *G. Antoniu* (coord.), *T. Toader* (coord.), *C. Bulai*, *B.N. Bulai*, *C. Duvac*, *I. Griga*, *I. Iľrim*, *Gh. Ivan*, *C. Mitrache*, *I. Molnar*, *I. Pascu*, *V. Pașca*, *O. Predescu*, Explicațiile noului Cod penal, Vol. I. Articolele 1-52, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 34].

Potrivit art. 1 C.pen., legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni, și nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită.

În art. 2 C.pen. se menționează că: legea penală prevede pedepsele aplicabile și măsurile educative ce se pot lua față de persoanele care au săvârșit infracțiuni, precum și măsurile de siguranță ce se pot lua față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală; nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură educativă sau o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită; nicio o pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia¹.

22. Egalitatea în fața legii penale. Acest principiu exprimă regula că toți membrii societății sunt egali în fața legii penale, atât în calitate de beneficiari ai ocrotirii juridico-penale, cât și în calitate de destinatari ai exigențelor acestei legi.

23. Umanismul dreptului penal. Principiul *umanismului* constituie o linie directoare a dreptului nostru penal în ce privește determinarea scopului acestuia, a valorilor ce urmează să fie apărute și a mijloacelor prin care urmează să se înlătuiească această apărare.

24. Prevenirea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală. Potrivit acestui principiu, întreaga reglementare juridico-penală trebuie să asigure, *pe de o parte*, realizarea funcției preventive generale a legii penale, iar, *pe de altă parte*, prevenirea săvârșirii de noi fapte prevăzute de legea penală, ca rezultat al aplicării sancțiunilor de drept penal.

25. Infracțiunea ca singur temei al răspunderii penale. Conform acestui principiu, numai săvârșirea unei infracțiuni, fapt stabilit de către organul competent și numai în forma cerută de lege, poate servi ca temei pentru răspunderea penală a unei persoane. Principiul este explicit consacrat prin dispoziția din art. 15 alin. (2) C.pen.²

26. Personalitatea răspunderii penale și a sancțiunii de drept penal. Acest principiu conține regula că atât obligația decurgând dintr-o normă de drept penal, de a avea o anumită conduită, cât și răspunderea izvorând din nerespectarea unei astfel de obligații, au caracter personal.

27. Individualizarea sancțiunilor de drept penal. În virtutea acestui principiu, stabilirea și aplicarea sancțiunilor de drept penal (pedepse, măsuri de siguranță și măsuri educative) trebuie să se facă prin determinarea concretă a acestora în raport cu gravitatea faptei săvârșite și cu persoana infractorului, respectiv cu starea de pericol concret, astfel încât sancțiunea aplicată să fie aptă să-și îndeplinească funcțiile și să-și atingă scopul.

În legislația noastră, principiul *individualizării* este consacrat explicit prin dispozițiile din art. 74 C.pen.³

¹ Analiza principiului legalității incriminării și a pedepsei în dreptul Uniunii Europene va fi făcută în secțiunea privitoare la izvoarele dreptului penal.

² „Infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale”.

³ „Stabilirea duratei ori a cuantumului pedepsei se face în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite și cu pericolozitatea infractorului (...)”.

Secțiunea a 4-a. Raportul juridic de drept penal

28. Noțiunea raportului juridic de drept penal. Reglementarea prin normele dreptului penal a relațiilor de prevenție și de apărare socială dă acestor relații forma specială de raporturi juridice de drept penal (de prevenție și de apărare socială). Raporturile juridice de drept penal pot fi definite deci ca relații de prevenție și de apărare socială reglementate prin normele dreptului penal. Prin urmare, acestea pot fi: raporturi de conformare și raporturi de conflict.

29. Raporturile juridice de drept penal și realizarea ordinii de drept penal. Totalitatea normelor de drept penal în vigoare alcătuiesc, prin regulile de conduită pe care le conțin, ordinea de drept penal *normativă* sau *formală*. Spre deosebire de această ordine de drept penal normativă sau formală (ideală), cea *efectivă* sau *reală* reprezintă totalitatea relațiilor de prevenție și de apărare socială care se desfășoară efectiv sau real în conformitate cu reglementarea juridico-penală. Realizarea ordinii de drept penal înseamnă deci desfășurarea relațiilor de prevenție și de apărare socială ca raporturi de drept penal.

Codul penal al Republicii Moldova consacră următoarele principii:

„Art. 3. Principiul legalității

(1) *Nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni nici supus unei pedepse penale, decât în baza unei hotărâri a instanței de judecată și în strictă conformitate cu legea penală.*

(2) *Interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise.*

Art. 4. Principiul umanismului

(1) *Întreaga reglementare juridică are menirea să apere, în mod prioritar, persoana ca valoare supremă a societății, drepturile și libertățile acesteia.*

(2) *Legea penală nu urmărește scopul de a cauza suferințe fizice sau de a leza demnitatea omului. Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.*

Art. 5. Principiul democratismului

(1) *Persoanele care au săvârșit infracțiuni sunt egale în fața legii și sunt supuse răspunderii penale fără deosebire de sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.*

(2) *Apărarea drepturilor și intereselor unei persoane nu poate fi realizată prin încălcarea drepturilor și intereselor altei persoane sau a unei colectivități.*

Art. 6. Principiul caracterului personal al răspunderii penale

(1) *Persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție.*

(2) *Răspunderii penale și pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală.*

Art. 7. Principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale

(1) *La aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuază ori agravează răspunderea penală.*

(2) *Nimeni nu poate fi supus de două ori urmăririi penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă”.*

30. Particularitățile raportului juridic de conformare. Acestea sunt:

a) *Subiectele*. Prin reglementarea juridico-penală a relațiilor de prevenție și de apărare socială se creează, din momentul intrării în vigoare a legii penale, raporturi juridice între *stat*, pe de o parte, care are dreptul de a pretinde tuturor destinatarilor legii penale îndeplinirea obligației de conformare, cuprinsă în norma de drept penal, și *destinatarii* legii penale, pe de altă parte, care au obligația de a nu săvârși fapta interzisă.

b) *Conținutul*. În cazul raportului juridic de conformare, acesta este alcătuit, pe de o parte, din *obligația* destinatarului legii penale de a se conforma cerințelor prevăzute în lege, de abținere sau de acționare, după caz, în legătură cu anumite valori sociale, iar, pe de altă parte, din *dreptul* statului de a pretinde acea conduită din partea titularilor obligației de conformare, desigur în limitele legii.

c) *Obiectul*. Ca și în cazul celorlalte categorii de raporturi juridice, obiectul raportului juridic penal, indiferent de forma lui, este alcătuit din conduita ce urmează să fie obținută în cadrul său. În cazul raportului juridic de conformare, obiectul acestuia îl constituie însăși *conformarea*, adică adoptarea, de către persoana căreia îi revine obligația de conformare, a conduitei corespunzătoare exigenței normei penale; implicit, se realizează și prevenția.

31. Particularitățile raportului juridic de conflict. Acestea sunt:

a) *Subiectele*. Subiectele sunt aceleași la cele două tipuri de raporturi juridice, atât la raportul de conformare, care ia naștere în momentul intrării în vigoare a legii penale, cât și la cel de conflict, care ia naștere la data săvârșirii infracțiunii. În mod firesc, *statul*, ca reprezentant al societății, este subiect al celor două raporturi juridice. Există însă deosebiri în ce privește celălalt subiect, și anume *persoana fizică sau juridică destinatară* a legii penale. În timp ce la raportul de conformare, acest subiect nu este determinat, ci numai determinabil în persoana oricărui destinatar al normei incriminatoare, la raportul juridic penal de conflict, el este precis determinat în persoana celui care a săvârșit infracțiunea.

b) *Conținutul*. Fiind născut din transformarea dialectică a raportului juridic penal de conformare, raportul juridic penal de conflict se deosebește de cel dintâi tocmai prin conținutul său. *Dreptul* statului nu mai este acela de a pretinde conduita de conformare, ci de a trage la răspundere pe infractor și de a impune aplicarea și executarea sancțiunii corespunzătoare. La fel, *obligația* destinatarului legii penale, devenit infractor, nu mai este în concret obligația de conformare pe care, de altfel, a încălcat-o (deși obligația de conformare există în continuare, ca și până atunci), ci aceea de a răspunde pentru fapta săvârșită și de a se supune sancțiunii aplicate.

c) *Obiectul*. Corespunzător conținutului acestui raport, obiectul său îl constituie *sancționarea* cu o pedeapsă, ca sancțiune penală tipică, sau cu alte sancțiuni de drept penal aplicabile; implicit, se realizează și prevenția.

Secțiunea a 5-a. Izvoarele dreptului penal

32. **Noțiunea și specificul izvoarelor dreptului penal.** În doctrina juridică sintagma *izvor de drept* are mai multe accepțiuni, făcându-se distincție între izvoarele materiale și formale, între izvoarele interne și externe, între cele directe și

indirecte. Această problemă constituind obiectul de studiu al disciplinei „Teoria generală a dreptului”, vom aborda doar acele aspecte particulare care privesc izvoarele dreptului penal.

Prin prisma dreptului penal sunt recunoscute ca izvoare formale și directe, actele normative, emanație a puterii legislative, care prin forma și conținutul lor, oferă posibilitatea exprimării precise, într-o formulare clară, concisă a regulilor de conduită ce sunt specifice acestei ramuri de drept.

Reglementările în materie penală se circumscriu dispozițiilor cuprinse în Constituția României, republicată, precum și unor dispoziții cuprinse în tratate și convenții internaționale la care țara noastră este parte.

Este motivul pentru care Constituția, cât și tratatele sau convențiile internaționale menționate constituie și ele izvoare ale dreptului penal.

Definind *izvoarele formale* ale dreptului penal, vom spune că sunt acele acte juridice (normative) care, în cuprinsul lor, stabilesc faptele care constituie infracțiuni, sancțiunile ce se pot aplica, condițiile răspunderii penale, precum și actele normative care prevăd dispoziții obligatorii de respectat în procesul de elaborare și aplicare a dreptului penal.

33. Principalele izvoare ale dreptului penal. Acestea sunt:

A. Constituția României, republicată. Principiile și regulile consfințite în Legea fundamentală a țării au o importanță deosebită, decisivă, în realizarea unui stat de drept și totodată democratic.

Prin urmare, este necesar ca întreaga legislație să fie elaborată și aplicată cu respectarea principiilor și regulilor fundamentale prevăzute în Constituție.

Datorită poziției sale în ierarhia actelor normative, Constituția României, republicată, este izvor juridic pentru toate ramurile dreptului nostru, deci și pentru dreptul penal. Prevederile constituționale reprezintă, în ansamblul lor, un izvor fundamental pentru dreptul penal. O importanță deosebită pentru dreptul penal o reprezintă acele dispoziții constituționale care vizează în mod explicit sfera de reglementare a acestei ramuri de drept, cum ar fi: art. 19 – care reglementează în principiu extrădarea și expulzarea; art. 53 – care prevede posibilitatea restrângerii exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți; art. 23 – care prevede că până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată [alin. (11)] sau că nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii [alin. (12)] ori că sancțiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală [alin. (13)].

Pentru dreptul penal prezintă un interes deosebit Titlul II din Constituție, care consacră drepturile și libertățile fundamentale, precum și îndatoririle fundamentale. Normele dreptului penal, plecând de la drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale consacrate constituțional, trebuie să asigure cadrul necesar pentru ca aceste drepturi, libertăți și îndatoriri să fie respectate sau realizate în concret.

A¹. Jurisprudența instanței constituționale. Așa cum a statuat Curtea Constituțională, deciziile sale fac parte din ordinea juridică normativă. Așadar, deciziile simple (sau extreme) de admitere a sesizărilor de neconstituționalitate sau cele sub rezervă de interpretare constituie un izvor formal distinct al dreptului constituțional (și deci și al dreptului penal), preiau forța juridică a normelor constituționale pe care le

interpretează și se adresează tuturor subiecților de drept. Prin urmare, deși are caracter jurisdicțional, art. 147 alin. (4) din Constituția României¹, republicată, conferă deciziilor antereferite forța normelor constituționale, pe care nu o limitează la cazul dat, ci îi atribuie un caracter *erga omnes*, ceea ce înseamnă că ea trebuie respectată și aplicată de către toți subiecții de drept cărora li se adresează. Cu toate că decizia Curții Constituționale nu se identifică cu norma/actul legislativ, efectele sale sunt similare acestuia, astfel că, prin intermediul acestora, decizia stabilește reguli de conduită ce se impun a fi urmate, drept care face parte din ordinea normativă a statului².

B. Tratatelor și convențiile internaționale. Tratatelor și convențiile internaționale încheiate pentru prevenirea și/sau combaterea criminalității, la care România este parte, așa cum se precizează constant în literatura juridică de specialitate, constituie izvoare ale dreptului penal.

În doctrina penală se face distincție între tratatele și convențiile internaționale care constituie izvoare directe ale dreptului penal și cele care reprezintă izvoare indirecte, mediate³.

În prima categorie intră tratatele sau convențiile referitoare la asistența juridică internațională în materie penală (de exemplu, convențiile bilaterale cu privire la extrădare încheiate între țara noastră și alte țări⁴).

În a doua categorie se circumscriu tratatele sau convențiile ce cuprind angajamentele statelor părți de a incrimina pe plan intern anumite fapte socialmente periculoase. Țara noastră a ratificat Convenția de la Geneva, adoptată la 6 septembrie 1956, privitoare la abolirea sclaviei, a traficului de sclavi și a instituțiilor și practicilor similare sclaviei. Ca urmare a ratificării acestei convenții și a altora încheiate în materie, în legislația internă, respectiv în art. 209 C.pen. (art. 190 C.pen. din 1969), a fost incriminată sclavia. Prin Decretul-lege nr. 111/1990⁵, țara noastră a aderat la Convenția internațională contra luării de ostatici, adoptată la New York la 17 decembrie 1979. Ca urmare a aderării la această convenție, s-a impus modificarea art. 189 C.pen. din 1969 ce incrimina lipsirea ilegală de libertate a unei persoane, lucru care s-a făcut prin Decretul-lege nr. 112/1990⁶. Convențiile și tratatele internaționale cu implicații în sfera dreptului penal sunt mult mai numeroase, printre care și cele privitoare la interzicerea pirateriei, a traficului de droguri, a falsificării de monede sau de alte valori, a genocidului, a împiedicării traficului naval sau aerian, a torturii etc.

¹ Potrivit acestui text legal, deciziile Curții Constituționale a României se publică în Monitorul Oficial al României; de la data publicării, deciziile sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor.

² D.C.C. nr. 153/2020 (M.Of. nr. 489 din 10 iunie 2020) (http://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/06/Decizie_153_2020.pdf).

³ C. Bulai, Manual de drept penal. Partea generală, op. cit., p. 70-71; C. Mitrache, Cr. Mitrache, Drept penal român. Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p. 56-57; A. Boroș, Drept penal. Partea generală, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 18-19.

⁴ A se vedea Tratatul dintre România și Republica Moldova privind asistența juridică în materie civilă și penală, semnat la Chișinău la 6 iulie 1996, ratificat prin Legea nr. 177/1997 (M.Of. nr. 340 din 13 noiembrie 1997).

⁵ M.Of. nr. 48 din 2 aprilie 1990.

⁶ Ibidem.